

проте вони не завжди могли протистояти негативним зовнішнім впливам.

Робота з такими дітьми ґрунтувалася на залученні їх до проведення виставок, майстер-класів, виконання колективних завдань тощо. Цьому передувало проведення ігор, в процесі яких діти усвідомлювали необхідність і переваги колективної роботи. Наприклад, нами на заняттях гуртків декоративно-ужиткового мистецтва використовувалася гра “Змії та бджоли”.

Для проведення гри “Змії та бджоли” всі учасники розділялися на дві групи. Одна команда – “бджоли”, а друга – “змій”. Кожна група обирала свого короля. Королі виходили з кімнати та чекали, доки їх покличуть. У цей час ведучий ховав два предмети, які мали розшукати королі. Король “бджіл” мав знайти “мед” (губку), а король “змій” – ”ящірку” (олівець). “Бджоли” і ”змій” допомагали своїм королям тільки звуками – звук мав ставати сильнішим, коли королі наближалися до предметів. Перемагала та команда, яка знайшла предмети першою.

Після гри ми проводили опитування: “Як ви почувалися у ролі короля “бджіл” (“змій”)?”, ”Ваші групи добре вам допомагали?”, “Як ви вважаєте, губку і олівець однаково було шукати?”, “Ви можете навести конкретні приклади, коли з кимось співробітничали?”, “Як ви вважаєте, чи діє у нашому колективі принцип співробітництва? Від чого це залежить?”.

В обговоренні діти зазначали, що королем можна бути тільки тоді, коли тобі допомагають. Ті, хто був королем у грі, дякували своїм командам за підтримку, відзначали, що в цьому завданні як ніколи потрібна була співпраця.

Учні, які мали високий рівень, були помічниками керівника гуртка, допомагали у доборі матеріалу до заняття, були організаторами проведення масових заходів.

У результаті в експериментальній групі, яка налічувала 175 учнів, динаміка рівнів сформованості соціальної компетентності змінилася в позитивний бік до закінчення формувального експерименту: кількість учнів з низьким рівнем зменшилася на 14,7 %, із середнім – зросла на 6,8 %, з високим – на 7,9 %.

Т. В. Кравченко

м.Київ

БАТЬКІВСЬКЕ ВИХОВАННЯ І ЙОГО ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Розкрито роль батьків у професійному самовизначенні дітей старшого шкільного віку; наведено зміст і результати визначення сформованості у батьків готовності до підтримки професійного самовизначення своєї дитини.

Ключові слова: батьки, дитина старшого шкільного віку, педагогічна готовність, професійне самовизначення, сімейне виховання.

Важливим фактором успішності професійного самовизначення дітей старшого шкільного віку є сімейні ідеали, інтереси, настановлення, цінності, які втілюються у виховному потенціалі батьків і набувають прояву в батьківсько-дитячих взаєминах, стилях сімейного виховання. Сім'я має забезпечити умови, які

стимулювали б зростання дитини, внаслідок якого вона могла б самостійно взяти на себе відповідальність за той чи інший професійний вибір. Для цього батьки мають володіти відповідною педагогічною готовністю, під якою розуміємо інтегративне особистісне утворення, яке охоплює сукупність знань про сучасний світ професій, інтереси, нахили, індивідуальні особливості дитини, пов'язані з її професійним майбутнім, прагнення до підтримки усвідомленого формування нею свого професійного “Я”, вміння здійснювати таку підтримку.

Сформованість основних параметрів цієї готовності визначалася в процесі констатувального етапу експерименту, який проводився в старших класах шкіл Києва, Переяслав-Хмельницького та Прилук.

Результати анкетування показали, що (за даними самооцінки) добре знання інтересів, нахилів, професійних намірів своєї дитини, її індивідуальних особливостей характерне для 25,4% батьків. Фрагментарні знання з цього приводу зафіксовані у 43,8% батьків. 30,8% батьків не знають і не цікавляться інтересами дитини, нахилами, професійними намірами, її індивідуальні особливості розглядаються ними крізь призму формули “вони всі такі в цьому віці”.

Відповіді батьків на запитання щодо сфери діяльності, яку вони рекомендують обрати своїм дітям для майбутньої професії, розподілилися таким чином: виробництво (5,1% батьків), сфера обслуговування (15,3% батьків), наука (4,2% батьків), медицина (18,7% батьків), педагогіка (21,5% батьків), адміністративна діяльність (26,9% батьків), мистецтво (3,7% батьків), спорт (4,6% батьків). Вибір батьками тієї чи іншої сфери професійної діяльності для своєї дитини зумовлюється тим, що: передбачає творчий вид трудової діяльності (8,1% батьків), надає можливості для подальшого професійного зростання (17,4% батьків), потрібна в регіоні, де проживає сім'я, а отже, забезпечує від виникнення проблем з улаштуванням на роботу (26,3% батьків), відповідає традиціям сім'ї (14,4% батьків), передбачає високу заробітну плату (46,8% батьків), характеризується простою трудовою діяльністю й надає можливість не працювати повний день (16,5% батьків). Такий варіант відповіді, як „відповідає індивідуальним особливостям дитини” обрало лише 10,5% батьків, але тільки половина з них змогла назвати, яким саме.

Отже, більшість батьків у своєму ставленні до майбутньої професії дитини керується прагматичними настановами (найбільший відсоток позитивних відповідей припав на варіант “високий заробіток”). 37,5% батьків не змогли дати відповіді на запитання щодо улюблених навчальних предметів своїх дітей. При цьому половина з них переконані, що навчальні предмети ніяким чином не впливають на вибір дитиною майбутньої професії (“куди влаштую, там і буде працювати/навчатися”); інші загалом не цікавляться ані шкільним життям дитини, ані її захопленнями та інтересами.

Якщо порівняти за наведеними параметрами батьків різних міст, можна відзначити, що для батьків київських старшокласників більшою мірою характерне знання навчальних уподобань своєї дитини, але водночас вони характеризуються і більшою схильністю до авторитарного нав'язування їй своїх інтересів. Серед батьків, чії діти навчаються в старших класах шкіл Переяслав-Хмельницького та Прилук, з одного боку, виразніше помітні

тенденції до демократизації відносин з дитиною, а з іншого – вони частіше виявляються безпорадними у підтримці її професійних домагань.

Ці дані корелюються з результатами, отриманими на запитання щодо обізнаності батьків зі світом професій. Хорошу обізнаність із сучасним світом професій показало 24,3% батьків київських старшокласників, 17,8% і 18,1% батьків учнів відповідно шкіл Переяслав-Хмельницького та Прилук. Ще менша кількість (21,1% київських батьків, 16,6% батьків старшокласників шкіл Переяслав-Хмельницького та 16,2% батьків старшокласників шкіл Прилук) володіє знаннями щодо вимог, які висувають відомі їм професії до фахівця.

Глибоке, усвідомлене розуміння важливості виховання у дитини професійних інтересів, формування у неї свідомого ставлення до професійного майбутнього виявлене у 64,3% батьків. Проте близько третини з них спираються у такому вихованні на власні амбіції або нездійсненні мрії, які вони намагаються втілити в дитині шляхом застосування диктату і примусу. 35,7% батьків не надають уваги вихованню в дитини професійних інтересів, вважаючи, що цими питаннями має опікуватися школа.

Вивчення особливостей батьківсько-дитячих взаємин показало, що для 38,4% сімей характерна закритість від дитини, встановлення між нею і дорослими психологічної дистанції. У цих сім'ях авторитет батьків вважається непорушним і незаперечним. Як наслідок, батьки або деспотично виносять свій “вердикт” щодо бажаної професії дитини, незважаючи на її наміри, інтереси, врешті-решт, можливості, або повністю відсторонюються від обговорення цих питань, фактично знімаючи з себе відповідальність за власну поведінку, за можливі рекомендації щодо професійного майбутнього дитини.

Згідно з отриманими нами в процесі педагогічної діагностики даними, майже кожен четвертий з батьків займає позицію надання дитині повної самостійності у виборі майбутнього шляху через усвідомлену ними неспроможність надати їй будь-яку допомогу щодо цього. У своєму захопленні “вільним вибором” сина або доньки такі батьки доходять до приниження власного авторитету, беззаперечно схилиючись перед своєю “дорослою” дитиною. Порівняно найбільша кількість таких батьків виявлена в школах Прилук (27,6% батьків). Трохи менша їх кількість виявлена в школах Києва (26,3% батьків).

Наведені дані повною мірою корелюються як з наведеними вище результатами анкетування, так і з результатами тестування, спрямованого на виявлення орієнтацій у сімейному вихованні. Відповідно до першої орієнтації, головним методом виховання визначається тиск на дитину (30,8% батьків). Ці батьки прагнуть регламентувати всі вчинки дитини, підмінюючи в такий спосіб її життєвий досвід своїм. При цьому виявлено групу батьків (6,3%), які не тільки придушують будь-яку ініціативу дитини, а й, караючи сина чи доньку, намагаються самоствердитися за їхній рахунок. Зрозуміло, що в цьому разі підготовленість батьків до підтримки професійного самовизначення дитини набуває деструктивного характеру.

Отже, результати педагогічної діагностики засвідчили наявність у батьків суперечливих настановлень щодо підтримки професійного самовизначення

дитини старшого шкільного віку. Виявлено певну категорію сімей, в яких дітей виховують надто суворо, орієнтуючись на непохитний батьківський авторитет, не враховуючи при цьому індивідуальних особливостей дитини, темпів її розвитку, здібностей, переживань і почуттів. Зовсім інша картина спостерігається в “тривожних сім’ях”: постійне напруження батьків, страх перед неприємностями, що загрожують їхній дитині, надмірне оберігання її від уявних небезпек (фобія втрати, гіперопіка) зумовлюють розвиток у дитини залежності, невпевненості в собі, безвідповідальності, інфантильності, егоцентричності.

С. В. Кушнар'ов
м. Київ

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ У НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ

Анотація. Висвітлено роль і місце соціально-значущих якостей в системі соціальної адаптації та інтеграції неповнолітніх засуджених у суспільстві; здійснено аналіз стану цієї проблеми та запропоновано модель формування соціально-значущих якостей особистості неповнолітніх засуджених у процесі їх ресоціалізації.

Ключові слова: соціально-значущі якості, неповнолітні засуджені, ресоціалізація.

Деструктивна для розвитку особистості, небезпечна за своїми наслідками соціальна ситуація, що склалася в українському суспільстві, висуває проблему виховання моральної, творчої особистості, одухотвореної ідеалами добра, здатної протистояти руйнівним ідеям і проявляти милосердя до оточуючих. Надзвичайно актуальна ця проблема для пенітенціарної школи, оскільки альтруїзм, гідність, доброта, милосердя, толерантність – це ті поняття, без яких неможливі будь-які пенітенціарні реформи.

Поза сумнівом, для того, щоб сучасні пенітенціарні установи справді стали закладами ресоціалізації засуджених, вони самі повинні бути ресоціалізовані. Необхідна принципова їх ресоціалізація, перехід від суто карально-репресивного характеру до системи, побудованої на охоронно-захисній концепції, перепідпорядкування гуманітарно-компетентним органам. У цьому контексті одним з найважливіших завдань соціальних фахівців є переформування інституту тотального типу, якими є місця позбавлення волі, на інститут соціального навчання. Детальний аналіз спеціальної літератури показав, що проблема формування соціально-значущих якостей у неповнолітніх засуджених у процесі групової добродійної діяльності є міждисциплінарною, актуальною, має не лише науково-теоретичний, але й практичний характер і вимагає глибокого вивчення в наукових дослідженнях. Однак, незважаючи на підвищений інтерес науковців, до сьогодні ця проблематика залишається новаційною, оскільки практично не вивчалася не лише в Україні, але й в інших країнах.

Формування й розвиток соціально-значущих якостей – процес надзвичайно складний, багатоаспектний, багатофакторний і достатньо довготривалий. Його необхідно особливо інтенсивно здійснювати саме у